

DOI: 10.33663/0869-2491-2021-32-166-178

УДК 340

О. О. МАЛИШЕВ,
кандидат юридичних наук*
ORCID: 0000-0002-5796-7808

ПАМ'ЯТКООХОРОННЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТЕОДЕРІХА ВЕЛИКОГО ТА ЗНАЧЕННЯ ОСТГОТСЬКОГО РЕНЕСАНСУ В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Предметом дослідження в цій статті є юридичні документи доби правління в Італії остготського короля Теодеріха Великого щодо охорони пам'яток старовини. На основі аналізу першоджерел та сучасної літератури здійснюється спроба дати оцінку зазначеної епохи з точки зору її значення для розвитку права культурної спадщини. Робиться висновок щодо прогресивності та неабиякого значення остготського ренесансу для збереження класичної культури та формування сучасної європейської цивілізації.

Ключові слова: Теодеріх Великий, остготський ренесанс, культурна спадщина, культурні цінності, реставрація.

Малишев А. О. Памятникоохранное законодательство Теодориха Великого и значение остготского ренессанса в контексте истории становления права культурного наследия

Предметом исследования в данной статье являются юридические документы времен правления в Италии остготского короля Теодориха Великого. На основе анализа первоисточников и современной литературы делается попытка оценки данной эпохи с точки зрения ее важности для развития права культурного наследия. Делается вывод относительно прогрессивности и незаурядного значения остготского ренессанса для сохранения классической культуры и формирования современной европейской цивилизации.

Ключевые слова: Теодорих Великий, остготский ренессанс, культурное наследие, культурные ценности, реставрация.

Malyshev Oleksandr. Theodoric the Great's Legislation on Protection of Monuments and the Significance of the Ostrogothic Renaissance in the Context of Heritage Law History

Legal acts from the times of Theodoric the Great's the government in Italy are the subject of study in this article. On the basis of analysis of primary sources and modern historiography an attempt to estimate this epoch from the point of view of its importance for heritage law development is made. It is concluded a progressive character and an outstanding significance of the Ostrogothic Renaissance for safeguarding of the classical culture and formation of the modern European civilization.

Key words: Theodoric the Great, Ostrogothic Renaissance, cultural heritage, cultural property, restoration.

«Gothorum laus est civitas custodita»
(Var. IX, 14, 8)''.

Актуальність теми. Ідея необхідності дослідження окресленого питання з'явилася в нас приблизно п'ять років тому, коли, переглядаючи брошуру, підготовлену J. Jokilehto для Міжнародного центру зі збереження та реставрації культурних цінностей (ICCROM), з підбіркою історичних визначень культурної спадщини, нами було не без подиву помічено, що як найперше в історії

* **Malyshev Oleksandr**, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.)

**Готам належить пошана за врятовану цивілізацію.

визначення культурної спадщини наводиться італійський переклад уривка, датованого VI ст. н. е. листа Теодеріха Великого префектові Рима¹. Відтоді нас не перестає бентежити постать короля варварів, захопленого місією збереження античної культури. Вивчаючи історію пам'яткоохоронного законодавства інших країн, ми неодноразово помічали певний готський слід у доволі несподіваних хитросплетіннях минувшини. Зрештою, на сьогодні накопичених матеріалів достатньо для публікації цієї розвідки.

Зазначена тематика має й певний український зріз. Територія нашої країни, яку давні готи називали Оюмом, є місцем формування їх етносу, а річка Дніпро стала межею поділу могутнього пранароду на остготів та вестготів. Український слід спостерігається навіть у германському епосі. Народний герой Дитріх Бернський, прообразом якого був Теодеріх Великий, у відповідному циклі оповідань, а також у Пісні про Нібелунгів повсякчас перетинається з персонажами з інших епох – засновниками великих державних утворень на території сучасної України – Ерманарехом (Германаріхом) та Етцелем (Атиллою)².

Огляд літератури. Зарубіжна історіографія остготського ренесансу доволі розмаїта і багатогаспектна. Здебільшого переважають італійські та німецькі праці. Заглибитись у контекст доби нам допомогли монографічні дослідження авторства таких учених, як G. Pfeilschifter³, W. Ensslin⁴, P. Deltuf⁵, Th. Hodgkin⁶, П. П. Шкаренков⁷, J. J. Arnold⁸ та B. Saitta⁹. Всі ці книги, особливо остання італійська праця, конкретно присвячена реалізації концепції «civilitas» у політиці Теодеріха, як правило, містять окремих докладний розділ про реставраційну пам'яткоохоронну діяльність остготського короля, але в цій частині їм, як, на нашу думку, все ж дещо бракує розкриття юридичних аспектів проблематики. Останнє монографічне дослідження на відповідну тему авторства італійського пам'яткоохоронця A. Pergoli Campanelli наразі нам недоступне, утім, ми ознайомилися з пізнішими статтями цього вченого¹⁰.

Хоча тематика пам'яткоохоронного законодавства Теодеріха, за нашими даними, не досліджувалась у рамках вітчизняної юридичної науки, хотілося б назвати тут деяких українських вчених, дотичних до історії готів як народу, що залишив помітний археологічний та культурний слід на території України. Йдеться про праці І. П. Герети¹¹, О. В. Комара¹², Е. А. Кравченко¹³, О. В. Петраускаса¹⁴, В. С. Тилішчака¹⁵, Д. В. Чобота¹⁶ та ін. 27 вересня 2019 р. в Інституті філософії імені Г. С. Сковороди НАН України відбулося урочисте засідання Ради молодих учених Відділення історії, філософії та права НАН України з нагоди 1530-ліття Битви при Вероні. Метою цієї ініціативи було вшанувати цивілізаційний чин короля Теодеріха та наголосити на участі вихідців з українських земель у порятунку цивілізації¹⁷.

Спадщина Кассіодора – правої руки короля Теодеріха, привертає останнім часом увагу окремих українських фахівців з історії педагогіки¹⁸.

Найголовнішим історичним джерелом з предмету нашого дослідження є підготовлений Кассіодором відомий збірник документів під назвою Варії (лат. – *Variae*, тобто «Різне») ¹⁹. Варії являють собою згрупований у 12 книг корпус послань та настанов остготських правителів і посадових осіб з різних адміністративних питань. Окрім оригінального тексту, ми користувалися тематичними, перекладеними італійською мовою уривками з історії архітектури, які наводить у своїй біографічній розвідці F. Milizia (Венеція, 1785) ²⁰, та зібранням

англійських анотацій до всього корпусу Варій, які видав Th. Hodgkin²¹ у 1886 р. Варто зазначити, що всі ці переклади є доволі «вільними» і не вельми відповідають потребам юридичного дослідження. Єдиний на сьогодні повний переклад Варій зробив американський вчений M. Shane Bjornlie. Його працю було видано в Каліфорнії у 2019 р.²², і ми мали змогу ознайомитися з окремими її уривками.

Всіх дослідників Варій ніколи не перестане інтригувати питання, чи є у цих написаних розкішно декорованою всілякими риторичними орнаментами афористичною латиною листах хоч якийсь автентичний авторський внесок від неписьменного короля Теодеріха. Попри різні гіпотези, сучасні дослідники здебільшого дотримуються думки, що ці документи на рівні загальних ідей цілком відображають світогляд і принципові позиції самого короля, але є водночас яскраво вираженими авторськими текстами самого Кассіодора²³. Специфіка нашого дослідження дає змогу відійти від цієї полеміки, оскільки ми розглядаємо Варії не стільки як історичне джерело, скільки як джерело права. Це дає змогу ставити на перше місце не автора текстів з усіма його персональними особливостями, а дещо абстрактного та ідеалізованого законодавця, яким Кассіодор, по суті, і робить Теодеріха.

Становлять інтерес і інші писемні пам'ятки остготського ренесансу. Насамперед це панегірик Магна Фелікса Еннодія²⁴, анонімний твір Ехсегрта Valesiana, де, власне, королю остготів і було надано відому характеристику «*amator fabricarum et restaurator civitatum*»²⁵ (поціновувач ремесел та відновлювач міст) (II, 70), свідчення візантійських істориків тощо.

Хоча у контексті теми важко оминути питання Едикту Теодеріха, не будемо докладно спинятися на цій пам'ятці. Походження Едикту наразі лишається дискусійним, а серед його норм тільки одну можна опосередковано пов'язати з предметом нашого дослідження. Йдеться про статтю 110, яка містить єдину фразу: «*qui sepulchrum destru[x]erit, occidatur*» (хто зруйнує поховання, нехай буде вбитий)²⁶.

Постановка проблеми. Попри те, що просвітницька та реставраційна діяльність Теодеріха давно була предметом уваги вчених, фактично жоден з перелічених нами вище авторів не намагався вписати ці заходи до єдиного контексту історії права культурної спадщини.

Метою цієї статті, таким чином, є спроба заповнити цю прогалину і представити остготський ренесанс як вихідну чи принаймні важливу реперну точку розвитку континентального європейського права культурної спадщини.

Виклад основного матеріалу. 476 р. вважається роком падіння Західної Римської імперії. Військом варварів на чолі з Одоакром було захоплено Рим та усунуто від влади останнього імператора Ромула Августула. У 488 р., згідно з договором з візантійським василевсом Зеноном, Теодеріх, перебуваючи на чолі остготського війська, здійснив вторгнення до Італії, впродовж кількох років повністю перехопив над нею владу та стратив Одоакра.

Час правління Теодеріха (493–526 рр.) охоплює тривалий історичний період. До 500 р. король насамперед опікувався питаннями зміцнення та легітимації своєї влади, але на наступні понад два десятиліття припадає період політичної стабільності та економічного злету, що дало змогу урядові всерйоз зайнятися питаннями відродження античного надбання.

До самої смерті Теодеріх так і не проголосив себе імператором. Щодо значення його титулу короля Італії (повністю: король готів та римлян в Італії) в

науці було багато дискусій. Ще Th. Hodgkin вказував на розбіжність цього найменування з тим, як тоді величалися інші варварські королі, що були правителями певних народів, а не територій (король вандалів, король вестготів, король бургундів тощо)²⁷. П. Шкаренков на основі даних, які до цього представив німецький вчений G. Vetter, припускає, що під латинським терміном «гех» розуміється не питома германське «reiks» (ближчими відповідниками цього слова, якщо врахувати готський переклад Біблії, були б гр. «ἄρχων» і лат. «princeps»), а готський титул «thiudans» (βασιλεύς, geh).

Королем у значенні «reiks» Теодеріх став ще у 470-му р. і, відповідно, в 500-му р. святкував у Римі 30-ліття свого правління. Водночас королем в сенсі «thiudans» Теодеріха проголосило його військо після завоювання Італії в 493 р.. Слово «geh» у контексті попередньої римської історії та невмирущої республіканської риторики звучало дещо претензійно та містило натяк на певний авторитаризм. Імператор Візантії Анастасій I, що змінив померлого ще в 491 р. Зенона, визнав обрання Теодеріха королем тільки в 497 р. і лише в 516 р. представив його як правителя римському сенатові.

Попри визнання юридичної належності своєї держави до Візантії, Теодеріхові неодноразово доводилося обстоювати свою фактичну незалежність, і відносини з імперією здебільшого лишали бажати кращого.

Відома форма примирного звернення Теодеріха до василевса, застосована у листі, з якого починаються Варії Кассіодора, дає нам уявлення не лише про остготське бачення правової моделі взаємовідносин двох володарів, а й розкриває важливі категорії та логічні структури тогочасного юридичного мислення: «Regnum nostrum imitatio vestra est, beni forma propositi, unici exemplar imperii, qui quantum Vos sequimur, tantum gentes alias anteimus» (*Наше королівство є Вашою імітацією, формою доброї мети, зразком єдиної імперії, в якому, наскільки ми Вас наслідуємо, настільки верховодимо іншими племенами!*). З одного боку, наочно читається прояв запопадництва перед вищим правителем, але привертає увагу цікаве поєднання філософських термінів imitatio, propositum, exemplar та forma. П. П. Шкаренков зауважує тут схожість із аристотелівською теорією мистецтва як такого, що має мету (propositum) імітації (imitatio) зразка (exemplar) через форму (forma). Крім того, forma та exemplar були у філософській термінології того часу відповідниками грецьких слів «ιδέα» та «εἶδος». Їх вживали то як синоніми, то розмежовували, як це має місце в листах Сенеки (Ep. LVIII, 20–21). У художника ідеєю (зразком, екземпляром) для картини є обличчя особи, яке змальовується, а ейдосом (формою) – той лик, який художник узяв зі зразка та переніс у витвір. Таким чином, поміщаючи імператора до світу ідей, Кассіодор елегантно розмиває конкретні юридичні підвалини його влади та стверджує власний суверенітет²⁸.

Будучи королем всієї Італії та толеруючи готсько-римський дуалізм, Теодеріх потребував об'єднаної загальногромадянської концепції. Визнання відмінності правового статусу готів і римлян та автономність їх правових систем змушувало шукати якісь підстави для верховенства всезагальної справедливості.

Звідсіля центральне місце в політиці Теодеріха посідає сприйнята готським суспільством під впливом романізації концепція «civilitas», що поєднувала в собі орієнтацію на спільне благо, підкорення законам, загальногромадянську солідарність, збереження культурного надбання тощо.

В «Історії проти язичників» Павла Орозія (поч. V ст.) згадується наступник Аларіха Атаульф, який був королем вестготів у 410–415 рр. Атаульф спершу

полум'яно жадав, щоб після забуття самого римського імені вся Римська земля була і в дійсності, і за назвою Готською імперією, а також, щоб те, що було Романією, стало Готією, а сам Атаульф напер був тим, ким колись був Цезар Август. Утім, із досвідом він зрозумів, що готи через своє неприборкуване варварство не здатні коритися законам, а республіка без законів – це не республіка. Таким чином, він вирішив силами готів повністю відновити та приростити ім'я Риму задля здобуття у нащадків слави творця римського відродження після того, як він не зміг стати його перетворювачем (*ut haberetur apud posteror Romanæ restitutionis auctor postquam esse non potuerat immutator*)²⁹.

Те, що не вдалося реалізувати Атаульфу, довелося впровадити в життя Теодеріху, який щиро намагався привчити готів до життя у впорядкованому суспільстві, керованому на підставі права та законів³⁰: *«провінції, підпорядковані з Божою поміччю Нашому королівству, личить впорядкувати законами та добрими звичаями, бо справді людським є те життя, яке полягає в правопорядку. Адже життя за обставинами (sub casu) є звичаєм звірів (beluarum ritus), які, будучи керовані хапальною круговертю, стають здобиччю підступної випадковості»* (Var. V, 39).

Охорона пам'яток була одним з центральних елементів доктрини «civilitas». Збереження римського цивілізованого побуту та законів не уявлялося без підтримання у належному стані класичного архітектурного та монументального довкілля. Одним з найважливіших документів, який дає змогу зрозуміти пам'яткоохоронну ідеологію остготського режиму в Італії, є так звана формула, надана Теодеріхом римському міському префектові щодо призначення архітектора (Var. VII, 15): *«Занедбані красі римських витворів слід мати вартового, щоб цей дивовижний ліс споруд доглядався з підтримною огрядністю і сучасні видива формувалися усталеною витонченою працею...»*. Король прагнув *«і діяння древніх відновити, усунувши дефекти, і сучасність зодягнути у старожитню славу»*. Призначеному архітекторові пропонується дати ознайомитись із древніми книгами, але зауважується, що в самому місті він побачить більше, ніж зможе прочитати.

У формулі постає образ Рима як міста, де, окрім населення людей, є рівне за чисельністю населення статуй і цілий табун бронзових і мармурових коней: *«Ті статуї, звісно, і досі заховують сліди своїх творців, і наскільки слава переживає знаменитих осіб, стільки ж і зображення тіла зберігає подібність до живої речовини»*. Утім, законодавцеві, мабуть, ішлося не лише про подібність, а про дійсне наділення давніх пам'ятників людськими рисами. Звідси своєрідне розуміння принципу таліона, яке демонструється Теодеріхом у документі під назвою «*Formula comitivae romanae*» (формула для римського коміта). Відновлюючи давню службу наглядача за статуями, король словами Кассіодора зауважував, що *смуток держави (publicus dolor) правомірно переслідує тих, що наплюжять стародавню красу та обрубанням членів (detruncatione membrorum) заподіюють публічним пам'яткам те, чого мають зазнати самі* (Var. VII, 13, 3).

У раніше згаданий формулі щодо призначення архітектора Рима перераховуються та докладно описуються сім чудес світу, але висновується, що Рим, який є дивом сам по собі, має перевагу над усіма іншими. Тут ми стикаємося із роздумами «похмурого генія» про науковий підхід до визначення предмета охорони пам'яток: *«З цієї причини личить, щоб все це взяв на себе найвитонченіший у науках муж, щоб поміж цими настільки геніальними речами від*

древніх він не почувався сам зробленим з металу, не маючи змоги збагнути, що в них (як це досягається з них самих) зробила майстерна античність (*artifex antiquitas*)». Можливо, складність посилю цього уривку привела до того, що Th. Hodgkin у своїй анотації до документа прочитав його так: «інакше він у відчай буде почуватися зробленим з каменю, а статуї довкола себе вважатиме справді живими людьми»³¹.

Історичне середовище є самодостатнім, але крихким. Архітектор має стати його органічною частиною: «і тому нехай засяє за книги та буде уважним до античних настанов, щоб не мав якоїсь прогалини в знаннях про тих, на чьому місці він вважається заміником» («*cognoscitur subrogatus*», в італ. перекладі – «*surrogato*»³²).

Одухотворення історії через образ майстерної античності, поєднане з увагою до суб'єкта як інтерпретатора історичного надбання, добре резонує з нашим сучасним правом. Вважається, що воно поступово переходить від охорони одиничних об'єктів до комплексного піклування про історичне довкілля, у якому переплетено матеріальне і нематеріальне. Власне, важко назвати цю тенденцію зовсім новою. Так, видатний німецький пам'яткоохоронець Г. Г. Ю. Дегьо ще в 1907 р., оцінюючи перший на німецьких землях Гессенський закон щодо охорони історичних пам'яток, говорив про те, що метою цього акта є збереження не лише поодиноких об'єктів, а насамперед «генія певного місця»³³. Коли ж ми бачимо подібні ідеї ще в актах доби Теодеріха, то можна висновувати, що уявлення про нематеріальне послання, яке несуть матеріальні рештки минулого, та вказівка на пріоритет контексту над його складовими були притаманні праву культурної спадщини від часів його зародження.

Ще наочніше це проглядається у розлозі листі Теодеріха архітектору Алоїзію щодо реставрації так званих Апонських термів. Живі води Апону були прославлені ще істориком Светонієм (Tiberius, 14)³⁴ і римським поетом Клавдієм Клавдіаном. Бальнеологічний курорт Абано-Терме існує і зараз в Італії у провінції Падуа. До того, як на джерело звернув увагу Теодеріх, Апон переживав руїну, і король щиро прагнув виправити цю ситуацію: «*є відрадним, щоби пам'ятали силу цілющого Апону, тож осягни прагнення, за яким ми воліємо відтворити те, що не хоче полишати нашу пам'ять*» (Var. II, 39). Докладно описується улаштування купалень, перетікання води між ними, коли майже кипляча вода холодне у Нероновому басейні, кам'яне дно якого, подібне до смарагду, створює ілюзію хвилювання води попри те, що вона перебуває в повному спокої. У листі про джерело говориться як про живу істоту, що має власний характер. Так, у хвилях Апону здійснюється якесь приховане виховання цнотливості, бо коли до Неронового басейну, де відпочивають чоловіки, починає спускатися жінка, то вода в басейні нагрівається.

Важливо якось співвідносити тексти Кассіодора з реальними справами уряду. Теодеріх, столиця і основна резиденція якого перебувала в місті Равенні, відвідав Рим за часів свого правління лише одного разу в 500-му р. Саме з результатами цього візиту пов'язують початок масштабних реставраційних робіт. Держава втратила величезні кошти на відкриття цегляних майстерень по всій країні. У Римі були відремонтовані театр Помпея, Колізей, Паладинський палац, Великий цирк, знову запрацювали акведуки. У королівській відозві до всіх готів, яку приблизно датують періодом 507–511 рр., з метою відновлення давніх міст містився наказ

підшукувати й передавати в розпорядження державної влади кам'яні брили, придатні для відбудови міських мурів (Var. I, 28).

Залученню коштів на реставрацію сприяло те, що ці заходи відповідали прагненням місцевої аристократії, щиро зацікавленої у відтворенні понівеченої імперської величі Риму. В. Saitta посилається на те, що навіть коли за впливом багатьох років по тому один з наступників Теодеріха король Тотила відвоював Рим і поклав на сенаторів, які проживали в Римі, обов'язок відбудови пошкоджених споруд, його заклик було радо сприйнято, попри надзвичайні злидні, у яких на той час перебувало римське населення³⁵.

Про розмах відновлення пам'яток старовини в часи Теодеріха наочно свідчає видатний італійський археолог R. A. Lanciani. Даючи у своїй книзі огляд ремонтних робіт у остготському Римі, він зауважує: *«проривні ремонтні роботи робилися не за рахунок інших будівель, як у часи попередників Теодеріха, але з цегли, спеціально виготовленої на великому цегляному заводі, званому Portus Licini. Усіх їх було позначено написом REGNANTE D. N. THEODERICO FELIX ROMA (щасливий Рим за правління Володаря Нашого Теодеріха³⁶)»*. Тут R. A. Lanciani посилається на власний археологічний досвід: *«Я жодного разу не проводив і не бачив розкопок великих споруд Рима, де би не було виявлено одну чи кілька цеглин Теодеріха»*³⁷.

Зважаючи на те, що в окремих документах фігурують дозволи на використання матеріалів зі старих споруд для будівництва нових³⁸, точиться млява полеміка щодо осмисленості та послідовності реставраційного курсу короля. В старій історіографії були усталеними доволі скептичні оцінки остготського ренесансу. Так, у своїй книзі XVIII ст. F. Milizia, підсумовуючи свій огляд документів Теодеріха зі згадками архітектора Алоїзія, писав: *«Отже ясно, що готи не стали творцями тієї архітектури, яку названо готичною. Разом з іншими варварами, що прийшли до Італії, готи не мали архітектури – ні хорошої, ні поганої. Вони не мали ніякої. Не возили вони з собою ні архітекторів, ні поетів, а всі були солдатами. Закріпившись в Італії, готи використовували італійських митців. Але оскільки в Італії добрий смак вже був у великому занепаді, і майже почав котитися під укіс, готи, тим не менш, зуміли загальмувати цей процес за допомогою тих діячів, що тоді славилися в Італії»*³⁹.

У сучасній науці цей підхід зазнав докорінного перегляду, як і сама оцінка періоду V–VI ст. лише з позиції констатації загального занепаду культури та наближення півдня темних віків. Такі передові уми, як Кассіодор, відчували прийдешню загибель старого світу і намагалися творити новий світ, у якому знайшлося би місце кращим виторгам мистецтва і надбанням старовини.

Дуже цікавим видається погляд сучасного італійського пам'яткоохоронця A. Pergoli Campanelli, який надає загалом високу оцінку реставраційним потугам остготів. На підставі археологічних даних, які свідчать про масштабні відбудови у часи Теодеріха споруд язичницьких храмів Рима, відвідувати які суворо заборонялося Конституцією імператора Феодосія 391 р., автор висловлює дещо неординарну теорію про те, що за задумом Теодеріха Рим у його добу мав бути чимось на зразок величезної сценографії, де поганські споруди мали слугувати для краси, не використовуючись за призначенням⁴⁰.

Кассіодор демонструє прекрасне знання римського законодавства щодо охорони публічних споруд, пам'ятників та приватних мистецьких колекцій,

але в його текстах термінологія відповідних актів набуває дещо нового змісту. Це ілюструє *Formula curae palatii* (формула піклування про палац, Var. VII, 5), де йдеться про королівську резиденцію, стосовно якої має здійснюватись сумлінний нагляд вчених (*diligens cautela doctorum*), *позаяк її дивовижна краса уражається крідькома приїдеишною старістю, якщо палац час від часу не полагоджується* (*si non reficitur*). Хоча дієслово «reficere» зазвичай прийнято перекладати італійською як «*riparare*» (ремонтувати) чи «*restaurare*» (відновлювати), А. Pergoli Campanelli висновує, що тут з контексту доречніше перекласти це слово співзвучним сучасним італійським терміном, що означає постійні полагодження (*continui rifacimenti*), тобто виправлення, які відтворюють втрачені або зіпсовані частини. Детальні інструкції тут мають на меті не зарегулювати діяльність доглядача палацу, а навчити його самостійно долати труднощі⁴¹.

Аналогічним чином автор зауважує, що в уже цитованій нами формулі римського коміта (Var. VII, 13) Кассіодор використовує терміни «*servare*» і «*custodire*» фактично у значенні, в якому подібні слова вживаються в сучасній італійській реставраційній термінології. Так само за наслідками аналізу листа одного з наступних королів Теодата римському префекту Гонорію (бл. 535–536 pp.) щодо відновлення скульптурної групи бронзових статуй слонів обабіч *Via Sacra* в Римі (Var. X, 30) зауважується неймовірна суголосність пропонованих заходів сучасній теорії реставрації в найконсервативнішому її розумінні⁴².

Цікавою є й аналогія з прогресивним підходом, який Кассіодор застосовував, даючи у своїх «Засадах божественних та світських наук» настанови писарям керованого ним монастиря Віварію, які займалися копіюванням давніх текстів. Йшлося про те, що слід зберігати помилки та діалектизми оригіналу, усуваючи хиби копіїстів. Це є подібним до сучасної концепції критичної реставрації, яка допускає усунення переробок і надлишковостей з відновленням автентичних помилок⁴³.

Лишається сказати декілька слів щодо теодеріхового законодавства про скарби та розкопки. Ми вже аналізували два документи з цих питань у наших статтях з історії археологічного права⁴⁴. Йдеться передусім про *Formula comitivae privatarum* (VI, 8, 7) – інструкція для коміта королівських маєтностей, якому доручається збирати та передавати в ерарій (державну скарбницю) усі виявлені третіми особами скарби.

Як це є властивим і подальшій германській традиції права про скарби, винагороди за здавання коштовностей не передбачалося, бо «*без збитків втрачає нововиявлене той, кого не позбавляють власного*» (повчальна юридична конструкція типу «не щось, хто не щось» видається дуже характерною для стилу Кассіодора).

Важливим є і ще один лист Теодеріха (Var. IV, 32) суддівському розсильному Дуді, у якому король наголошує на тому, що викопувати гроші та коштовності з могил є справедливим і суголосним спільному благові. Р. Deltuf вважає, що ця любов до захованих у могилах скарбів була загалом узвичаєною серед готів, і на підтвердження цієї тези посилається на якийсь титул 16 кн. IV Вестготської правди⁴⁵, якого насправді в цій пам'ятці немає⁴⁶.

Можна припустити, що впродовж багатьох наступних століть цей лист виявився фактично єдиним авторитетним джерелом права, за яким дозволялися розкопки могил. Видатний німецький юрист Melchior Goldast von Haimnsfeld (1578–1635) навіть включив його до третього тому своєї збірки чинних конституцій Священної Римської імперії під заголовком «*de thesauris in sepulchro repertis*» (про скарб, виявлений у похованні)⁴⁷. Іспанський юрист J. de Solórzano y Pereyra (1575–1655) –

найвідоміший фахівець з так званого права Індій, тобто іспанських колоній в Америці, наводив цей же лист як обґрунтування законності пошуку скарбів у індіанських похованнях, попри існуючу заборону на це з боку церкви⁴⁸.

З листом розсильному Дуді дещо контрастує інший королівський лист сенаторові та коміту Аннасу (Var. IV, 18), у якому засуджується поведінка якогось пресвітера Лаврентія, який займався обкраданням померлих: «...чинив збурення мертвим той, кому слід проповідувати спокій живим... не втримав від нечестивого доторку руки, призначені для божих обрядів... через прокляту жагу привласнив золото той, кому личило віддавати нужденним своє майно, навіть те, що набуте справедливо». Наказувалося провести розслідування і відібрати у пресвітера золото: «щоб не міг залишити в себе те, що йому не дозволялося віднайти». Водночас з поваги до духовного сану особи король залишав злочин без кари, маючи віру, що діяння буде покаране вищою силою.

Висновки. Остготське завоювання Італії є одним з поворотних моментів у процесі історичного переходу від стародавньої греко-римської до нової європейської цивілізації, з якою ми зараз себе асоціювати. Саме відтоді охорона історичного надбання стає однією з визначальних рис європейської культури, зокрема правової. Відбувається перехід від циклічної до лінійної моделі розуміння часу, загострюється усвідомлення його швидкоплинності та незворотності, крихкості звичного устрою речей. З огляду на це кращі представники людства стають свідомими необхідності збереження кращих надбань попередніх епох, зароджується сам дух та принципи майбутнього права культурної спадщини, а початок, як нас переконував ще римський юрист Гай, є найголовнішою частиною кожної речі.

Зашифровані у Варіях рефлексії пам'яткоохоронців раннього середньовіччя є частиною нематеріального послання, яке несуть у собі пам'ятки класичної культури. Зв'язок з цією культурою є основним ресурсом поступу нашої цивілізації.

1. Definition of Cultural Heritage. References to Documents in History / Selected by J. Jokilehto (Originally for ICCROM, 1990). Revised for CIF: 15 January 2005. 47 p. P.9; Jokilehto J. A History of Architectural Conservation. The Contribution of English, French, German and Italian Thought towards an International Approach to the Conservation of Cultural Property. D.Phil. Thesis. The University of York, England, Institute of Advanced Architectural Studies. September, 1986. (Recomposed in PDF format, February 2005). 466 p. P.25. URL: https://www.iccrom.org/sites/default/files/ICCROM_05_HistoryofConservation00_en_0.pdf 2. Пфайльшифтер Г. Теодорих Великий / Пер. с нем. В.А. Певчева. Санкт-Петербург, 2004. 272 с. С. 198–204. 3. Пфайльшифтер Г. Указ. соч. 4. Ensslin W. Theoderich der Grosse. München, 1947. 408 S. 5. Deltuf P. Théodoric – roi des ostrogoths et d'Italie. Episode de l'histoire du Bas-Empire. Paris, 1869. 482 p. 6. Hodgkin Th. Theoderic the Goth. The Barbarian Champion of Civilization. London, 1891. 442 p. 7. Шкаренков П.П. Римская традиция в варварском мире. Флавий Кассиодор и его эпоха. Москва, 2004. 270 с.; Шкаренков П.П. Королевская власть в остготской Италии по «Variae» Кассиодора: миф, образ, реальность. Москва, 2003. 140 с. 8. Arnold J.J. Theoderic, the Goths, and the Restoration of the Roman Empire. A dissertation submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy (History) in The University of Michigan, 2008. 298 p. 9. Saitta B. La civiltas di Teoderico. Rigore amministrativo, «tolleranza» religiosa e recupero dell'antico nell'Italia Ostrogota. Roma. 1993. 207 p. 10. Pergoli Campanelli A. Cassiodoro alle origini dell'idea di restauro. Milano, 2013. 11. Герета І.П. Чернелево-руський могильник. Упор. В.С. Тилищак. Київ; Тернопіль, 2013. 284 с. (OIUM. № 3). 12. Комар О.В. Якби залишилося германське населення, тут давно була б Західна Європа. *Українформ*. 27.10.2019. URL: <https://www.>

ukrainform.ua/rubric-society/2804250-oleksij-komar-arheolog.html **13.** Кравченко Е.А. Уч-Баш на Інкерманських штольнях: останній прихисток нескорених. *Пам'ятки України*. № 4–6. 2019. С.45–49. **14.** Petrauskas O.V. Übergang von der Stufe C2 zu C3 in der Černjachov-Kultur (Auf dem Beispiel der Glasschalen mit Ringboden). *Ephemeris Napocensis*. XXVII. 2017. P.123–154. **15.** Тилишак В. Готи над Гнізною. Таємниці давнього некрополя. Київ, 2018. 144 с. **16.** Чобіт Д.В. Про переправу готів у країну Скіфію («Oium»). *Пам'ятки України*. № 4–6. 2019. С.53–66. **17.** Українські остготи і їх цивілізаційний чин. НАН України. 23 вересня 2021 р. URL: <http://www.nas.gov.ua/EN/Messages/Annonces/Pages/View.aspx?MessageID=5483> **18.** Мірошниченко В.Г. Досвід духовно-морального виховання в європейській педагогіці IV–VI століть (Мартін Турський, Бенедикт Нурсійський, Флавій Кассіодор). *Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». Тематичний випуск «Духовно-моральне виховання молодого покоління. Вітчизняний і зарубіжний досвід»*. Вип. 21. Острог, 2012. С.355–362; Цебрій І.В. Модель релігійної освіти у творчій спадщині ранньохристиянських педагогів середньовічної Європи. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Педагогіка і психологія»*. Вип. 17, 2011. С.70–75. **19.** Cassiodori senatoris Variae / recensuit Th.Momsen. Berolina, 1894. CLXXXIV, 597 p. **20.** Milizia F. Memorie degli architetti antichi e moderni. Quarta edizione. Tomo primo. Bassano, 1785. 263 p. **21.** The Letters of Cassiodorus being a Condensed Translation of the Variae Epistolae of Magnus Aurelius Cassiodorus Senator / with an introduction by Th.Hodgkin. London, 1886. 560 p. **22.** The Variae: The Complete Translation / translated by M.Shane Bjornlie. Oakland, 2019. 530 p. **23.** Saitta B. Op. Cit. P.49–50. **24.** Ad examen publicum in Gymnasio Magdalenaeco cum discipulis omnium ordinum in a.d.XXVIII. Martii habendum, invitat D.J.C.F.Manso, rector et professor. Praemittitur Ennodii Panegyricus, regi Ostrogothorum Theoderico dictus, cum animadversionibus. Vratislaviae, 1822. 56 p. **25.** Ammiani Marcellini rerum gestarum, qui de XXXI supersunt. Libri XVIII. Vol. II. Biponti, 1786 P.303–316. P.311; Lasala Navarro I., López Hernando P. «Chronica Theodericiana», comentario, notas y traducción. *Habis*. № 40. 2009. P.251–275. P.271. **26.** Edictum Theoderici regis. / Ex Petri Pithoei edition repetitum adnotatione indicidusque instrict F.Blühme. *Monumenta Germaniae Historica. Legum tomus V.* Hanoverae, 1875. P.164. **27.** Hodgkin Th. Theodoric the Goth... P.131. **28.** Шкаренков П.П. Римская традиция... С.74–77. **29.** Saitta B. La civiltas di Teoderico. Rigore amministrativo, «tolleranza» religiosa e recupero dell'antico nell'Italia Ostrogota. Roma. 1993. 207 p. P.10. **30.** Saitta B. La civiltas di Teoderico. Rigore amministrativo, «tolleranza» religiosa e recupero dell'antico nell'Italia Ostrogota. Roma. 1993. 207 p. P.10. **31.** The Letters of Cassiodorus being a Condensed Translation of the Variae Epistolae of Magnus Aurelius Cassiodorus Senator / with an introduction by Th.Hodgkin. London, 1886. 560 p. P.331. **32.** Milizia F. Memorie degli architetti... P.78. **33.** Dehio G. Denkmalschutz und Denkmalpflege im Neunzehnten Jahrhundert Rede zur Feier des Geburtstages Sr.Majestät des Kaisers gehalten in der Aula der Kaiser-Wilhelms-Universität Straßburg am 27 Januar 1905. Straßburg, 1905. *Kunsthistorische Aufsätze*. Mit 5 Abbildungen im Text und 24 Tafeln. München / Berlin 1914. S.273. **34.** Caii Svetonii Tranquilli Opera omnia. Venetiis, 1844. P.159. **35.** Saitta B. Op. cit. P.103–104. **36.** Corpus inscriptionum latinarum, concilio et auctoritate Academiae Litterarum Regiae Borvussicae editum. Berolini, 1891. T.XV. Pars I. P.1664–1670 (415), 1672–1675 (416). **37.** Lanciani R.A. The Destruction of Ancient Rome: A Sketch of the History of the Monuments. London, 1899. P.78. **38.** Ensslin W. Theoderich der Grosse. München, 1947. S.256. **39.** Milizia F. Memorie degli architetti... P.79–80. **40.** Pergoli Campanelli A. Conservazione, tutela e restauro delle antichità: Cassiodoro e l'inizio dell'era moderna. *Civiltà Romana. Rivista pluridisciplinare di studi su Roma antica e le sue interpretazioni*. III–2016. Roma, 2017. P.42. **41.** Ibid. P.41. **42.** Ibid. P.44. **43.** Ibid. P.45. **44.** Малишев О.О. Історичний розвиток археологічного права Мексики. *Правова держава*. Випуск 27. Київ: Інститут держави і права ім.В.М.Корецького НАН України, 2016. С.72–81; Малишев О.О. Адріанів поділ скарбу і археологічне право *Правова держава*. Випуск 30. Київ: Ін-т держави і права ім.В.М.Корецького НАН України, 2019. С.200–209. **45.** Deltuf P. Op. cit. P.307. **46.** Codicis Legis Wisigothorum Libri XII. *Codex legum antiquarum*,

in quo continentur Leges Wisigothorum, Edictum Theodorici Regis, Lex Burgundionum, Lex Salica, Lex Alamannorum, Lex Baiuvariorum, Decretum Tassilonis Ducis, Lex Ripvriorum, Lex Saxonum, Angliorum Et Werinorum, Frisionum, Langobardorum, Constitutiones Siculae Sive Neapolitanae, Capitulare Karoli M. Et Hludovici Imp. & c. / ex. bibl. F. Lindenbrogi. Francofurti, 1613. XXIV, 1571 p. P. 1–238. **47.** Imperatorum Augustorum Caesarum ac Regum S. Imperii Romano-Theutonici Recessus, Constitutiones, ordinationes et Rescripta, in Publicis Comitibus promulgata, aut alias edita, inde ab instauratione Monarchiae Germanica usque ad D.N. Imp. Caes. Rudolphum II. P. F. Avg. PP. inclusive. T. III. Et ult. / a M. Goldasto Haiminisfeldio. Offenbachii, 1610. XLXIX, 730 p. P. 58. **48.** Solórzano y Pereira J. Política indiana. Amberes, 1703. P. 492–493.

References

1. Definition of Cultural Heritage. References to Documents in History / Selected by J. Jokilehto (Originally for ICCROM, 1990). Revised for CIF: 15 January 2005. 47 p. P. 9; Jokilehto J. A History of Architectural Conservation. The Contribution of English, French, German and Italian Thought towards an International Approach to the Conservation of Cultural Property. D. Phil. Thesis. The University of York, England, Institute of Advanced Architectural Studies. September, 1986. (Recomposed in PDF format, February 2005). 466 p. P. 25. URL: https://www.iccrom.org/sites/default/files/ICCROM_05_HistoryofConservation00_en_0.pdf **2.** Pfeilschifter G. Teodorykh Velykyi / translated by V. A. Pevcheva. SPb., 2004. 272 s. S. 198–204. [rus]. **3.** Pfeilschifter G. Op. cit. [rus]. **4.** Ensslin W. Theoderich der Grosse. München, 1947. 408 S. **5.** Deltuf P. Théodoric – roi des ostrogoths et d'Italie. Episode de l'histoire du Bas-Empire. Paris, 1869. 482 p. **6.** Hodgkin Th. Theoderic the Goth. The Barbarian Champion of Civilisation. London, 1891. 442 p. **7.** Shkarenkov P. P. Rimskaia traditsiia v varvorskoi mire. Flavii Kassiodor i yego epokha. Moskva, 2004. 270 s.; Shkarenkov P. P. Korolevskaia vlast v osthotskoi Italii po «Variae» Kassiodora: myf, obraz, realnost. Moskva, 2003. 140 s. [rus]. **8.** Arnold J. J. Theoderic, the Goths, and the Restoration of the Roman Empire. A dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy (History) in The University of Michigan, 2008. 298 p. **9.** Saitta B. La civiltà di Teoderico. Rigore amministrativo, «tolleranza» religiosa e recupero dell'antico nell'Italia Ostrogota. Roma, 1993. 207 p. **10.** Pergoli Campanelli A. Cassiodoro alle origini dell'idea di restauro. Milano, 2013. **11.** Gereta I. P. Chernel'evu-ruskyi mohyl'nyk. / I. P. Gereta; upor. V. S. Tylishchak. Kyiv ; Ternopil, 2013. 284 s. (OIUM. № 3). [ukr]. **12.** Komar O. V. Yakby zalyshylosia hermanskhe naselennia, tut davno bula b Zakhidna Yevropa. *Ukrinform*. 27.10.2019. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2804250-oleksij-komar-arheolog.html> [ukr]. **13.** Kravchenko E. A. Uch-Bash na Inkermanskykh shtolnakh: ostannii prykhystok neskorenykh. *Pamiatky Ukrainy*. № 4–6. 2019. S. 45–49. [ukr]. **14.** Petrauskas O. V. Übergang von der Stufe C2 zu C3 in der Černjachov-Kultur (Auf dem Beispiel der Glasschalen mit Ringboden). *Ephemeris Napocensis*. XXVII. 2017. P. 123–154. **15.** Tylishchak V. Hoty nad Hniznoiu. Taiemnytsi davnoho nekropolia. Kyiv, 2018. 144 s. [ukr]. **16.** Chobit D. V. Pro perepravu hotiv u krainu Skifiu («Oium»). *Pamiatky Ukrainy*. № 4–6. 2019. S. 53–66. [ukr]. **17.** Ukrainski oshoty i yikh tsyvilizatsiinyi chyn. NAN Ukrainy. 23 veresnia 2021 r. URL: <http://www.nas.gov.ua/EN/Messages/Annonces/Pages/View.aspx?MessageID=5483> [ukr]. **18.** Miroshnychenko V. H. Dosvid dukhovno-moralnoho vykhovannia v yevropeiskii pedahohitsi IV–VI stolit (Martin Turskyi, Benedykt Nursiyskyi, Flavii Kassiodor). Naukovi zapysky. Serii «Psikhohohiia i pedahohika». Tematychnyi vypusk «Dukhovno-moralne vykhovannia molodoho pokolinnia. Vitchyzniani i zarubizhnyi dosvid». Vyp. 21. Ostroh, 2012. S. 355–362; Tsebrii I. V. Model relihiinoi osvity u tvorchii spadshchyni rannokhrystianskykh pedahohiv serednovichnoi Yevropy. Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Serii «Pedahohika i psikhohohiia». Vyp. 17, 2011. S. 70–75. [ukr]. **19.** Cassiodori senatoris Variae / recensuit Th. Momsen. Berolina, 1894. CLXXXIV, 597 p. **20.** Milizia F. Memorie degli architetti antichi e moderni. Quarta edizione. Tomo primo. Bassano, 1785. 263 p. **21.** The Letters of Cassiodorus being a Condensed Translation of the Variae Epistolae of Magnus Aurelius Cassiodorus Senator / with an introduction by Th. Hodgkin. London, 1886. 560 p.

22. The Variae: The Complete Translation / translated by M. Shane Bjornlie. Oakland, 2019. 530 p. 23. Saitta B. Op. Cit. P.49–50. 24. Ad examen publicum in Gymnasio Magdalenaeco cum discipulis omnium ordinum in a.d. XXVIII. Martii habendum, invitat D.J.C.F. Manso, rector et professor. Praemittitur Ennodii Panegyricus, regi Ostrogothorum Theoderico dictus, cum animadversionibus. Vratislaviae, 1822. 56 p. 25. Ammiani Marcellini rerum gestarum, qui de XXXI supersunt. Libri XVIII. Vol. II. Biponti, 1786 P.303–316. P.311; Lasala Navarro I., López Hernando P. «Chronica Theodericiana», comentario, notas y traducción. *Habis*. № 40. 2009. P.251–275. P.271. 26. Edictum Theoderici regis. / Ex Petri Pithoei edition repetitum adnotatione indicidusque instrixit F. Blühme. *Monumenta Germaniae Historica*. Legum tomus V. Hanoverae, 1875. P.164. 27. Hodgkin Th. Theodorice the Goth... P.131. 28. Shkarenkov P.P. Rymaskaia tradytsiya... S.74–77. 29. Saitta B. La civiltas di Teoderico. Rigore amministrativo, «tolleranza» religiosa e recupero dell'antico nell'Italia Ostrogota. Roma. 1993. 207 p. P.10. 30. Saitta B. La civiltas di Teoderico. Rigore amministrativo, «tolleranza» religiosa e recupero dell'antico nell'Italia Ostrogota. Roma. 1993. 207 p. P.10. 31. The Letters of Cassiodorus being a Condensed Translation of the Variae Epistolae of Magnus Aurelius Cassiodorus Senator / with an introduction by Th. Hodgkin. London, 1886. 560 p. P.331. 32. Milizia F. Memorie degli architetti... P.78. 33. Dehio G. Denkmalschutz und Denkmalpflege im Neunzehnten Jahrhundert Rede zur Feier des Geburtstages Sr. Majestät des Kaisers gehalten in der Aula der Kaiser-Wilhelms-Universität Straßburg am 27 Januar 1905. *Kunsthistorische Aufsätze*. Mit 5 Abbildungen im Text und 24 Tafeln. München / Berlin, 1914. S.273. 34. Caii Svetonii Tranquilli Opera omnia. Venetiis, 1844. P.159. 35. Saitta B. Op. cit. P.103–104. 36. Corpus inscriptionum latinarum, concilio et auctoritate Academiae Litterarum Regiae Borussicae editum. Berolini, 1891. T.XV. Pars 1. P.1664–1670 (415), 1672–1675 (416). 37. Lanciani R.A. The Destruction of Ancient Rome: A Sketch of the History of the Monuments. London, 1899. P.78. 38. Ensslin W. Theoderich der Grosse. München, 1947. S.256. 39. Milizia F. Memorie degli architetti... P.79–80. 40. Pergoli Campanelli A. Conservazione, tutela e restauro delle antichità: Cassiodoro e l'inizio dell'era moderna. *Civiltà Romana. Rivista pluridisciplinare di studi su Roma antica e le sue interpretazioni*. III–2016. Roma, 2017. P.42. 41. Ibid. P.41. 42. Ibid. P.44. 43. Ibid. P.45. 44. Malyshev O.O. Istorychnyi rozvytok arkeoholichnoho prava Meksyky. *Pravova derzhava*. Vypusk 27. Kyiv: Instytut derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2016. S.72–81; Malyshev O.O. Adrianiv podil skarbu i arkeoholichne pravo *Pravova derzhava*. Vypusk 30. Kyiv: In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2019. S.200–209. [ukr]. 45. Deltuf P. Op. cit. P.307. 46. Codicis Legis Wisigothorum Libri XII. *Codex legum antiquarum, in quo continentur Leges Wisigothorum, Edictum Theoderici Regis, Lex Burgundionum, Lex Salica, Lex Alamannorum, Lex Baivariorum, Decretum Tassilonis Ducis, Lex Ripvariorum, Lex Saxonum, Anglorum Et Werinorum, Frisionum, Langobardorum, Constitutiones Siculae Sive Neapolitanae, Capitulare Karoli M. Et Hludowici Imp. & c.* / ex bibl. F. Lindenbrogi. Francofurti, 1613. XXIV, 1571 p. P.1–238. 47. Imperatorum Augustorum Caesarum ac Regum S. Imperii Romano-Theutonici Recessus, Constitutiones, ordinationes et Rescripta, in Publicis Comitibus promulgata, aut alias edita, inde ab instauratione Monarchiae Germanica usque ad D.N. Imp. Caes. Rudolphum II. P.F. Avg. PP. inclusive. T. III. Et ult. / a M. Goldasto Haiminisfeldio. Offenbachi, 1610. XLXIX, 730 p. P.58. 48. Solórzano y Pereira J. Política indiana. Amberes, 1703. P.492–493.

Malyshev Oleksandr. Theodorice the Great's Legislation on Protection of Monuments and the Significance of the Ostrogothic Renaissance in the Context of Heritage Law History

Introduction. *The Ostrogothic conquest of Italy is one of the turning points in the historical transition from the ancient Greco-Roman to the new European civilization to which we now tend to think that we belong. Since then, the protection of historical heritage has become one of the defining features of the European culture, particularly of the legal one. The transition from a cyclical to a linear model of time comprehension has occurred. The awareness of its transience and irreversibility as well as the fragility of the usual order of things is raised. In view of this,*

the best representatives of mankind become conscious of the need to preserve the best heritage of previous ages. Thus, the very spirit and principles of the future cultural heritage law are born.

The aim of the article is an analysis of the array of legal documents on the protection of monuments from the period under consideration and an assessment of the place of the Ostrogothic renaissance in the history of cultural heritage law.

Results. Theodoric's legislation on monument protection is represented mainly by documents contained in The «*Variae*» of Cassiodorus. These are royal orders addressed to a certain category of subjects or certain officials of the state. The ruler in his acts touches on many issues, both purely practical and conceptual. Objects to be protected are identified, responsible persons are appointed, professional requirements are emphasized, specific methodological advice on restoration works is provided, and liability for damage to monuments is defined. It is interesting to emphasize the priority of maintaining a holistic context over the protection of individual objects.

It reached the **conclusion** about a progressive character and an outstanding significance of the Ostrogothic Renaissance for the safeguarding of classical culture and the formation of modern European civilization. The reflections of the Early Middle Ages, encrypted in the «*Variae*», are part of the intangible message of classical culture. Communication with this culture is the main resource for the progress of our civilization.

Key words: Theodoric the Great, Ostrogothic Renaissance, cultural heritage, cultural property, restoration.